

IN MEMORIAM BERT VAN SELM

Ik spreek vanuit de hoek van hen die in Leiden met Bert hebben gewerkt. En ik denk dat je mag zeggen dat als je Bert in zijn werk van nabij hebt meegemaakt, je hem goed hebt leren kennen. Immers: zijn werk was niet zijn hele leven, maar wel een heel groot stuk daarvan – in een mate die ver uitgaat boven de normale termen van een baan. Zijn werk, of eigenlijk: zijn vak, was voor Bert een levensstijl, gevoed door ware passie. Ik denk niet dat er enig facet van neerlandistiek of boekwetenschap bestaat waarover Bert niet bereid was om op elk moment en met wie dan ook een boom op te zetten. Hij had op al die gebieden ook doorgaans een niet mis te verstane mening; en dat niet uit arrogantie of waanwijsheid, maar vanuit zijn nooit aflatend engagement. Voor die mening placht hij vierkant uit te komen, in termen die vaak niet voor de poes waren; ik heb hem menige zaak een schande, en menige publicist een ramp voor het vak horen noemen.

Want in al zijn enthousiasme kon hij zich ook danig opwinden. Zo herinner ik mij nog levendig hoe op een dag ons instituut van faculteitswege werd bedeed met een aantal Italiaanse schrijfmachines. Ze zagen er gelikt uit, en hadden zoveel knopjes en toetsen dat men een cursus moest volgen om ermee om te leren gaan. Het leek heel wat te zijn; maar Bert briepte en hoonde over deze nieuwkomers, en liet op de van hem bekende genuanceerde wijze weten dat ze alleen gekocht konden zijn door een gestoorde baliekluiver in een dumpzaak met opheffingsuitverkoop, en dat ze maar het beste meteen in de Witte Singel konden worden gesmeten, waar immers ook het geld lag dat eraan ten koste was gelegd. Voor een paar duiten meer, zo tierde hij voort, hadden we allemaal een eigen PC gehad! Ik vond dat toen een beetje overdreven van Bert; het leken mij wel knappe machientjes, en bovendien: een gegeven paard, en dan nog van een facultaire suikeroom met geldzorgen... Maar met dit soort halfbakkenheid hoefde je bij Bert niet aan te komen; en terecht niet, zeg ik nu, want de geschiedenis heeft hem geheel in het gelijk gesteld: zonder PC vaart tegenwoordig bij ons niemand wel, en de Italiaanse kavaljes staan nu in de gekste hoeken van ons instituut tegen de plinten te verstoffen.

Opgeleid in de hogeschool van Hellinga had Bert een goed gevoel voor kritiseren meegekregen; maar naar zijn aard was hij toch veel meer een bouwer dan een breker. En dat is ook wat hij bij ons gedaan heeft: twintig jaar lang in een niet-aflatende stroom van ideeën en initiatieven, die hij met zijn gedrevenheid aan de lopende band

produceerde, en met zijn tomeloze energie nog grotendeels in daden realiseerde ook; of het nu de meest ambitieuze wetenschappelijke projecten betrof dan wel de kleine dingen die een vakgroep als gemeenschap hart en ziel geven.

Als voorbeeld wil ik hier een stukje uit een brief voorlezen, omdat die zo typerend is voor de intense liefde waarmee Bert zich voor een zaak kon inzetten. Toen ik hem bij het fotokopieerapparaat had gevraagd of hij nog iets aardigs wist om subsidiegelden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te besteden, kreeg ik twee dagen later het volgende in mijn postvakje.

"De afgelopen dagen heb ik je verzoek in mijn hoofd laten malen. In elk geval heb ik nu een duidelijk idee en bovendien ben ik er heilig van overtuigd dat dit een zeer zinvolle (ja, dé meest zinvolle) besteding is. Wat ik zou willen maken is een boek (zeker rijk geïllustreerd) waarin de rijkdom van de Bibliotheek van de Maatschappij algemeen bekend wordt gemaakt. Het zogenaamde "algemene" publiek heeft wel een idee wat er in het Rijksmuseum is te vinden, in het algemeen van datgene wat in musea wordt bewaard; het heeft echter geen enkel idee van de schatten die in de bibliotheken schuilen. Specialisten weten wel iets over de bronnen van hun eigen vakgebied, maar als het even erbuiten ligt zijn ze ook leken. [...] Doelstelling van het boek zou moeten zijn te laten zien welke onbenutte mogelijkheden deze bronnen bieden oor onderzoek, voor de uitbreiding van onze kennis, wat de functie was van deze bronnen in hun eigen tijd en welke cultuurhistorische waarde ze nu hebben. Doelstelling is dus ook aan te zetten tot meer onderzoek van ons culturele verleden."

Dan volgt een compleet tableau van mogelijke onderdelen voor dit boek; ik doe een greep:

"De prachtige collectie visuele poëzie (jaren zestig en nooit bestudeerd); de bijzonder uitdagende collectie Almanakken uit (vooral) de achttiende en de negentiende eeuw (zwaartepunt geschenk Doedes); de collectie gelegenheidsgedichten (een groot aantal gekocht op de veiling Alberdingk Thijm in 1890 en pas in 1989 door Adèle Nieuweboer herontdekt en voor het eerst gecatalogiseerd (dit voorbeeld laat wel zien hoe verborgen de aanwezige bronnen soms zijn); de collectie toneelstukken uit de 17de, 18de en 19de eeuw; het archief van *De Gids*; handschriften van Nederlandse literatoren uit de negentiende eeuw...Nou ja, je zult begrijpen, enz. enz. [...] Ik ben zo overtuigd van de waarde van dit plan, dat je van mij geen ander idee meer kunt

verwachten. Hiervoor sta ik pal en hiervan is mijn hoofd vervuld. Met de allerhartelijkste groeten, Bert."

Was gedateerd: 27 januari jongstleden, toen Bert al hevig ziek was. Ook daarom heb ik dit voorbeeld gekozen, omdat mij uit de laatste weken waarin ik hem mocht bezoeken altijd zal bijblijven hoezeer hij ook toen op de toekomst gericht bleef – ook al was het die van anderen, en ook al wist hij dat hij er geen getuige meer van zou zijn. Je moet wel heel onbaatzuchtig en heel gedreven zijn om zo iets op te brengen, en het tekent volledig het idealisme en de totale toewijding waarmee Bert zijn vak beoefende.

En nu is hij er niet meer. Bert kwam in Leiden werken toen ons instituut nul boeken telde, en begon in een kamer zonder daglicht aan een vakgroepsboekerij te bouwen. Thans hebben wij duizenden boeken, in een geoliede bibliotheek met diverse documentatiesystemen, en met medewerkers die er een soort onderzoekscentrum van hebben gemaakt. En verder nog een voor de neerlandistiek unieke afstudeerrichting Boekwetenschap met alles erop en eraan, met enthousiaste studenten die hun weg vinden in de wijde wereld van het boek, en vaak terecht komen op plaatsen waar het predicaat "leerling van Van Selm" een keurmerk is. En een traditie van excursies, van activiteiten en van feesten, waarvan Bert de kas beheerde en de platen draaide, en nog zoveel meer.

Dat Bert er niet meer is, is voor ons een gruwelijk verlies, waarvan wij tot in lengte van jaren de gevolgen zullen voelen. Maar ook zullen wij tot in lengte van jaren de vruchten blijven plukken van de zeldzaam rijke geestelijke erfenis die Bert ons, veel te vroeg, heeft nagelaten.

Frits van Oostrom

Uitgesproken op de herdenkingsplechtigheid namens zijn Leidse collega's.